

Vertrouwen, legitimiteit, begrijpelijkheid, motivering, punitiviteit

Tot de bekendste, klassieke argumenten tegen de jury (minder tegen de gemengde modellen, omdat daarin de beslissing mede wordt genomen door beroepsrechters) horen de stellingen dat het oordeel van de jury niet wordt gemotiveerd. Dat laatste gaat dan eveneens ten koste van de begrijpelijkheid van het vonnis. Het publiek krijgt geen inzicht in de gedachtegang van de gezworenen. Dat is een nadeel, dat vooral bij complexe zaken een onbevredigend effect kan hebben. Men kan daar wel wat aan doen, maar alle maatregelen om dit nadeel te compenseren hebben onvermijdelijk hun prijs. Men kan overgaan naar een gedeeltelijk gemengd systeem, zoals nu in België wordt voorgesteld, waarin een beroepsrechter meedoet aan de beraadslagingen en de beslissing over de bewijsvraag en de motivering, maar daardoor levert men in voorzover sterk wordt gehecht aan exclusieve zeggenschap van 'het volk'. Het valt op dat overall waar jury's bestaan en de bovengenoemde argumenten in de strijd worden geworpen, gepassioneerde tegengeluiden worden vernomen. Een voorbeeld uit Engeland en Wales: "Juries may be amateurs, but they are welcome amateurs (...). Sometimes it is said that jurors are too stupid, too prejudiced, too uninterested to take part in such an important role. But time and again those who have sat on juries have been impressed by the collective work of the process. One college lecturer recently wrote that her hesitation at serving was at first endorsed by the flippancy and snap judgments of some fellow jurors. But gradually she found utter respect for the way they all settled down to getting to the bottom of the case, advancing their different arguments, and seeking a collective view, simply deciding the case on the evidence as the judge had told them to. She left the Crown Court feeling that justice had been done".

Als het gaat om vertrouwen in de strafrechtspraak komt al snel de hoogte van de straffen in beeld. Recent onderzoek, verricht in opdracht van de Raad van de Rechtspraak, heeft uitgewezen dat er sprake is van een 'punitiviteitskloof' tussen burger en strafrechter. Burgers die oordelen op basis van summiere informatie (een krantenbericht) zouden veel hoger straffen dan rechters in werkelijkheid deden; burgers die kennis nemen van het gehele dossier straffen weliswaar aanzienlijk lager dan de eerste categorie burgers, maar ook zij straffen nog steeds fors hoger dan de rechters. De betere informatie is dus niet voldoende om de kloof te dichten. De onderzoekers tekenen hierbij aan dat het onderzoek enkele beperkingen kent: het betreft alleen ernstige misdrijven; een experiment is gratis (als je echt voor de keuze staat een burger naar de gevangenis te sturen ben je wellicht terughoudender), en de burgers hebben de behandeling ter terechtzitting niet bijgewoond. Volgens de onderzoekers zijn deze beperkingen echter niet voldoende zwaarwegend om de centrale conclusie van het onderzoek - het bestaan van de punitiviteitskloof - te ontkrachten. Deze conclusie is van belang voor de discussie over lekenrechtspraak. Wanneer immers de deelname van leken aan de strafrechtspraak de punitiviteitskloof zou doen verdwijnen zou dat kunnen bijdragen aan het vertrouwen in de rechtspraak. Maar er is ook een andere mogelijkheid: de deelnemende leken zouden uiteindelijk tot ongeveer dezelfde resultaten komen als de beroepsrechters. Ook dat zou aan het vertrouwen kunnen bijdragen, omdat de leken aan hun achterban zouden uitleggen waarom de opgelegde straffen wel degelijk rechtvaardig zijn. In hun reflectie op de onderzoeksresultaten suggereren de onderzoekers onder meer, dat leken wel eens op

een gelijke punitiviteit zouden kunnen uitkomen als de rechters wanneer zij over hetzelfde referentiekader zouden beschikken: een veel grotere ervaring, kennis van richtlijnen en oriëntatiepunten voor de straftoemeting; vergelijking met soortgelijke gevallen. Ook scepsis over de werkzaamheid van de opgelegde sancties die bij beroepsrechters aanwezig is zou een rol kunnen spelen. Als deze verklaringen kloppen moet de punitiviteitskloof als onvermijdelijk worden beschouwd, en moet het (eventuele) legitimitietsprobleem met andere middelen worden opgelost. Als derde factor noemen de onderzoekers het 'traagheidseffect', waarmee zij bedoelen dat de rechters, responsief als zij zijn, wel degelijk de publieke opinie volgen, maar met vertraging, die door hun referentiekader wordt veroorzaakt. Als deze verklaring klopt lost het legitimitietsprobleem op den duur zichzelf op. Het zijn elegante en prikkelende overwegingen. Mijn eigen reflectie op dit interessante onderzoek zou zijn, dat het de noodzaak van de invoering van lekenrechtspraak bepaald niet onderbouwt omdat het inderdaad aannemelijk is dat ook daarmee de punitiviteitskloof niet geheel zou worden gedicht. Anderzijds ontkracht het onderzoek het veelgehoorde argument dat de "bakker op de hoek" wel eens even veel krachtiger zou uitpakken bij de straftoemeting. Blijft over het voordeel, dat deelneming van leken burgers committeert en informeert. Doordat zij betrokken worden bij de rechtspraak leren zij - en hun omgeving - die rechtspraak kennen, en wordt men daarvoor ook verantwoordelijk (de gedachten van participatie en disseminatie van kennis).

Het is verleidelijk om de wens om het vertrouwen in de strafrechtspraak te verhogen bepalend te laten zijn voor een beslissing om deze al of niet in te voeren. Het probleem is dat er geen hard bewijs is voor de stelling dat het vertrouwen daardoor daadwerkelijk significant zou stijgen. Duitsland en Nederland scoren wat vertrouwen in de rechtspraak betreft ongeveer even goed (of slecht). Denemarken scoort beter, maar onduidelijk is in welke mate dat aan de lekendeelname ligt. Het vertrouwen in de overheid in het algemeen zal wellicht meer gewicht in de schaal werpen. Aan degenen die het vertrouwen koppelen aan het opleggen van zwaardere sancties moet worden voorgehouden dat er geen bewijs is voor de hypothese dat in landen als Duitsland en Denemarken zwaarder wordt gestraft dan het geval zou zijn geweest wanneer leken niet hadden meebeslist.

Verhouding beroepsrechters en leken

Een steeds weer terugkerend thema in alle stelsels die werken met leken in de rechtspraak is de verhouding tussen de beroepsrechters en de leken. Deze problematiek speelt geen rol in de Magistrates' Courts in Engeland en Wales, en in Schotland, waar de magistrate (een leek) wordt ondersteund door een jurist, de griffier. Daar is het duidelijk wie de baas is: de leek. Maar daarbij moet wel worden aangetekend dat het hier niet gaat om een leek zoals in de jury's van andere landen (bijvoorbeeld de assisen in België of de 12 gezworenen in de Verenigde Staten), of zoals de Schöffe in Duitsland, maar om een ervaren, zorgvuldig geselecteerde 'repeat player', zodat op het lekendom wel enigszins kan worden afgedongen. In alle andere stelsels moet er echter voor worden gewaakt dat de kern van de jurygedachte, de participatie van de burger in de zo belangrijke overheidstaak die de (straf)rechtspraak is, werkelijk uit de verf komt en niet een wassen neus wordt. In diverse

landen verneemt men juist over dit gevoelige onderwerp sceptische geluiden, die benadrukken dat de inbreng van lekenrechters weinig voorstelt omdat de beroepsrechter sterk domineert. Op dit punt staan die systemen sterker die de beslissingen over de schuldvraag en eventueel ook de op te leggen sancties exclusief overlaten aan de leken, zoals de meeste staten van de VS en Engeland en Wales, maar ook de Belgische assisen voorzover het om de schuldvraag gaat. Opmerkelijk genoeg wordt juist in België nu weer voorgesteld om over te gaan naar een gemengd systeem. Om dit onderwerp wat meer reliëf te geven neme men kennis van het Schotse systeem. Hoezeer Schotland ook kenmerken deelt met buurland Engeland, toch laten de beide strafrechtssystemen opvallende verschillen zien. Ietwat kort door de bocht gezegd kan men Schotland plaatsen ergens tussen het Angelsaksische adversarial model en het continentale inquisitoire model in. Zo kent het Schotse recht een sterke positie van het openbaar ministerie die in Engeland onbekend is (de Crown Prosecution Service bestaat slechts kort en is maar een zwakke afspiegeling van haar Schotse tegenhanger). Zeer interessant is het onderzoek dat Stephan Machura in 1997 uitvoerde naar de samenwerking tussen beroepsrechters en Schöffen in Bochum en Frankfurt am Main. Hij stuurde vragenlijsten naar ongeveer 500 personen die op de Schöffen-lijsten van het Frankfurtse Amtsgericht stonden. Daarvan werden er maar liefst 417 geretourneerd. 47% was vrouw, 60% was tussen de 40 en 60 jaar oud, slechts 10% was jonger dan 40. De samenstelling van de lekenlijsten is bepaald niet een afspiegeling van de sociale gelaagdheid van de stadsbevolking: de middenklasse is zwaar oververtegenwoordigd. Er was een grote diversiteit in ervaring bij de lekenrechters. Sommigen hadden zelfs helemaal geen ervaring. De meerderheid van de respondenten toonde zich "tamelijk tevreden" met de vonnissen waaraan zij hadden meegewerkt maar door sommigen (in Frankfurt 22,2% en in Bochum 17,9%) werd aangegeven dat zij slechts een beetje of zelfs nauwelijks tevreden waren met de uitkomst. De algemene invloed op de uitkomst van de zaken wordt door de meerderheid van de respondenten voor gering gehouden. Dit resultaat bevestigt eerder onderzoek van Rennig in Hessen. 77% vond de zaken waaraan zij hadden meegewerkt zeer interessant of tamelijk interessant. Een meerderheid beleefde genoeg aan die medewerking en beschouwde het Schöffen-ambt als een eer. Ook gaf een meerderheid aan dat men goed met de beroepsrechter had samengewerkt bij de laatste zittingsdag, of tenminste redelijk goed; slechte waarderingen waren er op dit punt nauwelijks. Hoe beoordeelden de lekenrechters de vonnissen in termen van hardheid of mildheid? Bijna de helft vond de vonnissen op hun laatste zittingsdag "noch hard noch mild", en nog eens 36% "veeleer mild". Bijna niemand vond de vonnissen "hard". Drie vierde van de Schöffen gaven aan slechts zo nu en dan een andere mening dan die van de beroepsrechter te hebben gehad. Wel is het zo dat naar mate men meer aan de beraadslagingen actief deelneemt, men het vaker met de rechter oneens is. Tijdsdruk blijkt ertoe te leiden dat men zijn mening niet naar voren brengt. 49% gaf aan "soms" de eigen mening tegenover de voorzitter te hebben doorgezet, 29% "vaker". Van groot belang wordt geacht dat de voorzitter een goed overlegklimaat creëert. Tenslotte bleek bij de Schöffen een grote behoefte te bestaan aan meer informatie over de te behandelen zaken, en met name ook aan de mogelijkheid om de stukken in te zien.

In het Duitse model kan de beroepsrechter in bepaalde procedures door de lekenrechters worden overstemd. Dat kan al gauw iets ongemakkelijks

krijgen wanneer hij het volstrekt oneens is met de mening van de meerderheid, bijvoorbeeld omdat die concludeerde tot vrijspraak terwijl er naar de mening van de voorzitter ruim voldoende bewijs aanwezig was. De beroepsrechter heeft de taak om de motivering te formuleren; aanvankelijk mondeling ter zitting, en nadien (binnen 5 weken) schriftelijk. Hij kan in de verleiding komen om een zodanige formulering te kiezen dat tenminste één van de partijen daarin een uitnodiging ziet om een rechtsmiddel tegen de beslissing aan te wenden. Volgens Rennig, die zelf als beroepsrechter in Frankfurt jarenlange ervaring heeft met samenwerking met lekenrechters en daar ook onderzoek naar heeft gedaan, zullen de meeste beroepsrechters in dergelijke gevallen proberen de motivering zo sterk en acceptabel mogelijk te formuleren, maar hij rapporteert een tweetal hilarische gevallen, geput uit zijn eigen ervaring, die duidelijk maken dat niet alle beroepsrechters zich eenvoudig neerleggen bij het feit dat zij zijn overstemd door de lekenmeerderheid. Het eerste geval betrof een inbraak. De verdachte kwam bij de twee vrouwelijke lekenrechters buitengewoon charmant over. De beroepsrechter wilde hem, met het oog op de uitbundige justitiële documentatie, een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf opleggen, maar werd door de andere rechters overstemd: zij maakten er een voorwaardelijke straf van. De beroepsrechter liet in de schriftelijke motivering de precedenten uitgebreid de revue passeren, om te eindigen met de droge constatering: "Hoe dan ook, het gerecht meent dat het juist is hem opnieuw een voorwaardelijke straf te geven". Een mooi opstapje voor het openbaar ministerie om een rechtsmiddel op te baseren. Het tweede geval is nog krasser. Rennig trad in die zaak op als officier van justitie. Tijdens de schorsing van de zitting voor de beraadslagingen kon iedereen in de rechtszaal aanwezig een luidruchtige discussie in de raadkamer horen. Daarop volgde een zo summier mogelijk gemotiveerde vrijspraak, waarop de voorzitter zich onmiddellijk tot de officier wendde met de vraag: "U gaat toch wel in beroep tegen deze uitspraak?".

In de Deense gemengde gerechten hebben de lekenrechters een even grote stem als de beroepsrechter. Zij kunnen hem dus overstemmen. Omdat het geheim van de raadkamer geldt komt niet naar buiten hoe de stemverhoudingen liggen, al zal een ervaren jurist vaak kunnen gissen hoe de kaarten liggen als er sprake is van een dissidente minderheid. Er is een belangrijke uitzondering: wanneer de twee leken voor 'schuldig' stemmen en de voorzitter opteert voor vrijspraak moet dat in het vonnis worden vermeld. De veroordeelde kan daaruit afleiden dat hoger beroep wel eens kansrijk kan zijn. Voorts heeft de beroepsrechter twee middelen om de lekenrechters onder druk te zetten om zijn stem te volgen. In de eerste plaats kan hij wijzen op de mogelijkheid van hoger beroep in het geval van een onredelijke uitspraak, en in de tweede plaats kan hij zijn afwijkende opinie in de uitspraak opnemen. Die opinie is niet ondertekend, maar door haar formulering zal het vrij snel duidelijk zijn dat het de mening van de voorzitter betreft. Garde zegt dat hij zelf, als beroepsrechter in strafzaken, dikwijls deze middelen met succes heeft aangewend. Wel waarschuwt hij tegen een al te overvloedig gebruik ervan. Als het gaat om mineure punten onthoude men zich daarvan, zoals men ook niet met een kanon op een mug schiet.

Canada kent weer een geheel eigen variant waar het de relatie beroepsrechter-lekenjury betreft. Het land kende vormen van juryrechtspraak al sinds de 18e eeuw, maar de jury kreeg haar huidige vorm in 1892. In dat jaar werd het recht om door een jury te worden berecht in de grondwet verankerd, en in hoofdlijnen het Engelse model overgenomen, dat wil zeggen de driedeling in soorten misdrijven: indictable offences die steeds door een jury worden afgedaan, summary offences die door een alleenzittende rechter worden afgedaan (Canada kent geen magistrate courts) en de hybrid (either way) offences. De Canadese jury bestaat ook uit 12 personen, waarvan er maximaal twee tijdens het proces wegens ziekte of een andere 'reasonable cause' kunnen uitvallen. De beroepsrechter leidt het onderzoek ter terechtzitting als arbiter, maar hij heeft enkele interessante 'machtsmiddelen'. Wanneer de jury, die unaniem moet oordelen, er niet uit dreigt te komen, kan hij - zij het voorzichtig en terughoudend - aanwijzingen geven met betrekking tot de overtuiging. Wanneer hij tot de conclusie komt dat verder beraad tot niets zal leiden kan hij beslissen dat er sprake is van een 'mistrial'. Verder heeft hij ook de taak om de sanctie vast te stellen. Daarbij moet wel in aanmerking worden genomen dat de wet de discretionaire ruimte bij de vaststelling van de straf verregaand beperkt. Zo is bij bewezenverklaring van first degree murder de oplegging van levenslange gevangenisstraf zonder recht op voorwaardelijke invrijheidstelling gedurende 25 jaar verplicht. Wanneer wordt veroordeeld voor lichtere delicten is er meer vrijheid. In die gevallen heeft de jury een recht van aanbeveling, waarvan zij geen gebruik hoeft te maken. De rechter is aan een eventuele aanbeveling niet gebonden.

De beroepsrechter heeft in Canada enige niet onbelangrijke bevoegdheden terzake van de waarheidsvinding, die in de Verenigde Staten onbekend zijn. Hij kan getuigen oproepen die door de procespartijen niet zijn geproduceerd wanneer hij dat noodzakelijk acht "to the ends of justice", ook wanneer partijen daartegen bezwaar maken. Dat is dus een nogal principiële inbreuk op een puur accusatoir procesmodel. Van deze bevoegdheid, ook al is de gedachte dat zij spaarzaam moet worden gebezigd, wordt regelmatig gebruik gemaakt. Bovendien heeft de rechter de bevoegdheid zijn mening te geven over het belang van de bewijsmiddelen, en hij mag zelfs zijn opinie geven over de betrouwbaarheid van een getuige, al moet hij, wanneer hij dat doet, duidelijk aangeven dat de jury niet gehouden is zijn mening te volgen. Voorts heeft de rechter de plicht om twijfelpunten omtrent het bewijs aan te duiden, zelfs als de verdediging daar zelf niet mee komt. In het Canadese rechtsdenken wordt zeer gehecht aan deze belangrijke rol van de beroepsrechter ten aanzien van de waarheidsvinding, omdat men deze rol ziet als een tegenwicht tegen mogelijke vooroordelen die bij de leden van de jury zouden kunnen leven. Aan dit overzicht kan nog worden toegevoegd dat de Attorney General in bepaalde gevallen op juridische gronden beroep tegen een vrijspraak kan instellen bij het Court of Appeal, dat louter uit beroepsrechters bestaat. Ook de veroordeelde heeft dat recht. Als de appèlrechter het vonnis vernietigt moet er een nieuwe jurybehandeling komen.

Uit een empirisch onderzoek dat in 1993 in Kroatië werd uitgevoerd kwamen eveneens belangwekkende resultaten naar voren. Kroatië kent een gemengd model dat verwant is aan het Duitse. Evenals in Duitsland

bleken de lekenrechters in Kroatië niet erg actief te zijn in het stellen van vragen. Wanneer zij dat deden, dan betrof het vragen die in de ogen van de geïnterviewde professionele en ervaren juristen niet erg belangrijk waren. Wel vonden die professionals dat lekenrechters met meer ervaring en zware zaken op regionaal niveau, waarin met meer leken en beroepsrechters wordt gewerkt, een belangrijker inbreng hadden. De betrekkelijke passiviteit van de leken betreft niet alleen het onderzoek ter terechtzitting, maar ook de inbreng in de raadkamer, zij het dat de ondervraagde leken zichzelf meer activiteit toekenden dan de beroepsrechters bij hen aanwezig zagen. Een verschil in perceptie dat overeenkomt met hetgeen Klausma vond bij de Duitse Schöffengerichte. Ook in dit geval is het beeld wat positiever bij de gerechten die de zwaardere delicten behandelen. Meningsverschillen tussen de beroepsrechters en de leken kwamen wel voor, maar vrij zelden. Slechts zeer zelden werden de beroepsrechters overstemd. De leken dachten positiever over de invloed van hun aandeel in de beraadslagingen dan de beroepsrechters, hetgeen ook met de Duitse bevindingen overeenstemt. Wanneer de leken zich door de voorzitter met respect behandeld voelden waren ze positiever over hun inbreng dan wanneer dat respect ontbrak. De meerderheid van alle geïnterviewden toonde zich positief, maar niet geestdriftig over het gemengde stelsel, met als opmerkelijke uitzonderingen de balie en de beroepsrechters van Zagreb. De leken zelf waren veel positiever dan de professionals, met uitzondering van de advocatuur die bijna even positief was als de leken. Men herkent hier de traditionele weerstand van de beroepsgroep, die ook kenmerkend lijkt te zijn voor ons land. Ook hier bleek weer dat de professionals in de regionale gerechten, die ernstige delicten behandelen met een groter aantal rechters, een positiever oordeel over het stelsel hebben. Gevraagd naar de voordelen en nadelen die de ondervraagden toekenden aan het gemengde systeem tegenover het stelsel van de alleenzittende beroepsrechter kwam naar voren dat de leken de politieke functie (de democratische inbreng) als grootste voordeel zagen, terwijl de beroepsjuristen de betrokkenheid van de bevolking bij de rechtspraak en de introductie van gemeenschapswaarden in de rechtspraak als grootste pluspunten aanwezen. Alle ondervraagden waren het eens over het grootste nadeel: de leken zouden niet goed in staat zijn het bewijs te waarderen. Dat is een opmerkelijke uitkomst, omdat de heersende leer in landen met jurystelsels nu juist luidt dat jury's niet slechter presteren in het beoordelen van de feiten en in de waarheidsvinding dan beroepsrechters. Daarnaast werden als nadelen aangewezen het gebrek aan juridische competentie en de aanwezigheid van vooroordelen en een gebrek aan objectiviteit. Leken en professionals bleken het niet eens over de noodzaak van wijzigingen. Terwijl een grote meerderheid grondige wijzigingen noodzakelijk achtte verklaarde een kleine meerderheid van de leken zich daartegen. Gevraagd naar mogelijke verbeteringen in het bestaande systeem werd de invoering van opleidingsmaatregelen genoemd. Vanuit de hoek van de beroepsjuristen kwam daarnaast de suggestie om lekenrechters met specifieke deskundigheden bij bepaalde

soorten zaken in te zetten, bijvoorbeeld deskundigen op economisch gebied in fraudezaken; een idee dat door sommige politici in Nederland ook is geopperd. Een beroepsrechter bepleitte een zorgvuldiger selectie en een gericht inzet van lekenrechters. Voor geweldsdelicten hoeft men geen bijzondere deskundigheid te bezitten, maar voor verkeersdelicten heeft men rij-ervaring nodig, voor jeugdzaken is het zinvol als men een beroep heeft dat gerelateerd is aan jeugdzorg, enzovoort. Sommige lekenrechters ondersteunden deze benadering. Zo schreef één van hen; "Lekenrechters in gemengde gerechten die kennis nemen van witte boorden-misdrijven moeten op de hoogte zijn van hoe het er in het economisch verkeer aan toe gaat". Kutnjak Ivkovi wijst er echter terecht op dat als men deze kant zou opgaan, men in wezen afscheid neemt van de gedachte van de reguliere lekenrechtspraak.

Juryrechtspraak en professionele rechtspraak vergeleken: de Diplockcourts in Noord-Ierland.

Hoe triest de aanleiding ook was (de 'troubles' in Noord-Ierland, die in de jaren 1970 van de vorige eeuw op hun hoogtepunt waren), de invoering van de zogenaamde Diplock-courts - genoemd naar Lord Diplock die voorzitter was van de commissie die deze vorm van berechting had voorgesteld - bood de rechtssociologie een kans om het functioneren van juryrechtspraak en rechtspraak door een beroepsrechter (een unus) met elkaar te vergelijken. Jackson en Doran hebben dat gedaan en hun bevindingen gepubliceerd in de bekende studie *Judge without Jury* (1991). Omdat algemene toepassing van de juryrechtspraak niet meer mogelijk was doordat het samenstellen van een onbevooroordeelde jury in de betrekkelijk kleine Noordierse gemeenschap zeer problematisch was geworden, en getuigen blootstonden aan pressie vanuit de gemeenschap, moest men voor een groot deel (een derde) van de Crown Court-strafzaken uitwijken naar de Diplock-courts, een professionelealleenrechtsprekende rechter. Tegelijkertijd werd hoger beroep mogelijk gemaakt, en de verplichting ingevoerd om uitspraken te motiveren. De invoering van deze gerechten was zeer omstreden, omdat zij werden ervaren als een Fremdkörper in een 'adversarial' procesomgeving. Waarin verschilde nu het functioneren van deze gerechten van de jury? Welke verschillen vertoonde de besluitvorming en de stijl van procederen, de rolvervulling van rechter respectievelijk de jury, en partijen? Jackson en Doran analyseerden diepgaand 46 zaken (26 voor de Diplock courts en 17 juryzaken) en interviewden rechters en advocaten (optredend als aanklager en als raadsman van de verdachte). Zij analyseerden de verkregen gegevens aan de hand van een tweetal invalshoeken: de wijze waarop het bewijs werd gepresenteerd ter zitting, en het besluitvormingsproces.

Allereerst de wijze waarop het bewijs werd behandeld. De beroepsrechter focust vergeleken met de jury meer op de naar zijn oordeel cruciale bewijsvraagstukken. Dat leidt tot kortere processen, omdat de rechter is voorbereid door kennisneming van het dossier, en omdat hij door zijn ervaring veel beter vertrouwd is met technische kennis (bijvoorbeeld de rapporten van een patholoog-anatoom). Doordat ook de raadslieden van de verdachte vaak minder behoefte hadden om over de toelaatbaarheid van bewijsmateriaal te strijden konden de partijen en de rechter zich gemakkelijker tot de werkelijk omstreden punten beperken; voorlezing van alle stukken was niet nodig. Ook werd veel minder gebruik gemaakt

van de mogelijkheid om de rechter te verzoeken de beantwoording van vragen aan de getuigen te beletten, waarbij een rol speelde dat alle betrokkenen het gevoel hadden dat de beroepsrechter minder gevoelig was voor theatrale beïnvloeding en trucs dan de leden van de jury. Voorts was een opvallend verschil dat de Diplock-rechters een veel actievere rol bij de waarheidsvinding speelden dan de jury, die weliswaar bevoegd is via de rechter vragen aan getuigen en deskundigen te stellen, maar daarvan zeer spaarzaam gebruik pleegt te maken. Deze actievere bemoeienis ging ten koste van de rol van scheidsrechter die de professionele rechter heeft te spelen in het 'adversarial' juryproces. De activiteit ging niet zelden zelfs zo ver dat de rechters met de aanklager en raadslieden in discussie gingen wanneer die aan hun 'closing submissions' bezig waren. Het proces kreeg daardoor, aldus Jackson en Doran, meer het karakter van een model van conflictoplossing, een tussenvorm tussen een puur adversair en een puur inquisitoir model van procesvoeren. Dat vormde enerzijds ook één van de punten van kritiek op de Diplock-courts: die zouden een 'closed shop' vormen waarin beroepsjuristen beslissingen namen over het hoofd van de verdachte heen. Als een voordeel kan daarentegen worden beschouwd de omstandigheid dat partijen op deze wijze veel meer interactie hebben met de instantie die de beslissing neemt dan het geval is in een proces met een overwegend passieve jury. Een voordeel voor de procespartijen is ook, dat men door de actieve vraagstelling van de rechter meer inzicht krijgt in zijn gedachtegang, zodat men beter weet waarop men de nadruk moet leggen in de pleidooien.

Dan het besluitvormingsproces. Is er een verschil op dit punt tussen beide modellen, en zo ja, wat betekent dat voor de verdachte en voor het strafproces in het algemeen? Jackson en Doran wijzen op een studie van Diamond waarin wordt betoogd dat de jury wat losser staat van juridische normen en regels dan de beroepsrechter, die voor de strikte handhaving daarvan aan de gemeenschap verantwoording schuldig is. Dat kan betekenen dat de jury meer rekening kan houden met omstandigheden van het geval en de persoon van de dader ook buiten het gebied dat dat strikt genomen rechtens is toegestaan. Was dit verschil in rolvervulling terug te vinden in de vergelijking tussen de jury en de Diplock-courts? Jackson en Doran vonden inderdaad dat de beroepsrechters aangaven dat zij zich strikt gebonden voelden aan de objectieve, onemotionele juridische standaarden, wat in emotiebeladen zaken zoals seksuele misdrijven in het voordeel van de verdachte kan werken. Maar in andere gevallen is de verdachte eerder in het nadeel. Zo heeft de beroepsrechter de neiging veel preciezer de plausibiliteit van verweren van de verdediging te onderzoeken. De onderzoekers waarschuwen in dit verband trouwens wel tegen generalisaties. Zij concluderen wel voorzichtig dat het oordeel van de beroepsrechters niet 'juister' is dan dat van de jury's, maar kwalitatief wel verschillend omdat het zich uitsluitend concentreert op juridische overwegingen terwijl de lekenbenadering ook buitenjuridische overwegingen laat meewegen. Het is maar wat men prefereert. Een ander facet betreft de informatie waarover de beslisser in beide procesvormen beschikt. De beroepsrechter heeft veel meer informatie omdat hij het dossier kent en in interactieve wisselwerking met partijen nog nadere informatie kan toevoegen. Dat is zeker niet per se in het voordeel van de verdachte (bijvoorbeeld zeker niet wanneer de rechter inzicht krijgt in de justitiële documentatie en de verdachte forse antecedenenten blijkt te hebben!). Wel kan als een voordeel voor iedereen worden beschouwd dat de beroepsrechter zijn vonnis moet motiveren; dat gebeurde door de Diplock-courts op een betekenisvolle wijze.

Jackson en Doran concluderen dat de verdachte in het beroepsmodel op twee punten op achterstand wordt gezet: doordat de beroepsrechter focust op puur juridische beslispunten, waardoor buitenjuridische gezichtspunten die zijn zaak gunstig zouden kunnen beïnvloeden buiten beschouwing blijven; en hij heeft veel minder invloed op de wijze waarop de overtuiging van de rechter tot stand komt. Op de eerste conclusie valt mijns inziens veel af te dingen. Het kan namelijk ook in het voordeel van de verdachte werken dat de rechter zich strikt houdt aan de wet en het recht, denk bijvoorbeeld aan seksuele misdrijven die veel verontrusting in de gemeenschap hebben veroorzaakt. Het tweede punt wordt enigszins ondervangen door de motiveringsplicht en de mogelijkheid van hoger beroep. Daaraan valt nog toe te voegen dat men kan opteren voor meervoudige kamers van beroepsrechters, een model dat in de Diplock-courts onbekend was (wat het aanvankelijke crisis-karakter van dit instituut onderstreept).

Conclusie

Uit de bovenstaande analyse blijkt dat vele landen worstelen met de verhouding tussen de beroepsrechters en de leken, of ze nu gekozen hebben voor een 'echt' jurystelsel of voor een gemengd systeem. Geeft men de beroepsrechter meer invloed, dan doet men afbreuk aan de gedachte van de democratische participatie, en al helemaal aan de idee dat "het volk" alleen beslist over de schuldvraag en eventueel ook over de straf. Voorts is wel duidelijk dat de invloed van de professionele rechter in alle systemen aanzienlijk is, zelfs in een puur jurystelsel. Door de wijze waarop in dat laatste systeem de rechter als arbiter de zitting leidt en beslist over kwesties als bewijsuitsluiting, en tevens door de manier waarop hij de summing up en de instructies aan de jury vormgeeft kan hij de gezworenen wel degelijk sturen. In de gemengde systemen is de invloed van de beroepsrechter nog groter: hij leidt de zitting, stelt in de praktijk als enige rechter de vragen aan verdachte, getuigen en deskundigen, informeert de leken over juridische kwesties waarbij zij doorgaans geheel op zijn expertise moeten vertrouwen, en formuleert de mondelinge en schriftelijke motivering.